

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kış ve Yaz Dönemlerinde, Yılda İki Kez Yayınlanan
Uluslar Arası Hakemli Bir Dergidir.

Sayı 7/ Kış

Konya - 2009

18. VE 19. YÜZYIL OSMANLI ERKEK MODASI¹

Yrd. Doç. Dr. Emine KOCA*

Özet: Bir kültürün en önemli ve kolayca görülebilir öğelerinden biri olan giyim, 18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı devletinde oluşmaya başlayan kültürel değişim sürecinde önemli bir öğe olarak gündemde kalmıştır.

Osmanlının çağdaş toplumsal değişimi ordu da başlamıştır. Askeri alanda ilk olarak modern bir ordu kurma fikri Sultan I. Mahmut (1730-1754) zamanında oluşmuş, daha sonra sultan III. Selim (1789) zamanında orduda reform özelliği taşıyan girişimler yapılmıştır. II. Mahmut'un reformları, Osmanlı toplumunu Asyalı geleneklerden koparmak suretiyle Osmanlı devletinin kapılarının sonuna kadar Avrupa medeniyetine açılmasını sağlayan bir başlangıç olmuştur. 1839'da ilan edilen "Tanzimat Fermanı" ile öncelikle asker giysilerinde yapılan reformlar daha sonra sivil kesimdeki erkek giysilerine yansımıştır.

Bu çalışmada, 17. yy. da başlayan 18.ve 19. yy.da radikal şekilde devam eden batılılaşma süreci içerisinde, Osmanlı toplumundaki modernleşme çabalarının erkek giysi modasına etkileri kronolojik olarak ele alınmış ve giysilerdeki batılılaşma yönündeki değişimlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Erkek Modası, Giyim, Batılılaşma, Giysi Reformu

18th And 19th Century Ottoman Men's Fashion

Abstract : One of the most important and easily visible elements of a culture, clothing has remained in the agenda as a noteworthy element during the process of cultural change that has started in the Ottoman State as from early 18th century.

Contemporary social change of the Ottoman State started in the army. The idea to establish a modern military army was seen during the reign of Sultan Mahmut I (1730-1754), then reform-like initiatives were taken in the army during the reign of Sultan Selim III (1789). Reforms of Mahmut II has been a beginning allowing the Ottoman State to fully open up to the European civilization by tearing the Ottoman society off from Asian traditions. With the "Reform Firman" announced in 1839, reforms initially made in military clothing were then reflected to men's clothing in the civilian domain.

In this study, during the process of Westernization that has begun in the 17th century and radically continued during the 18th century and the 19th century, the effects of modernization efforts on men's clothing fashion in the Ottoman society has been discussed chronologically, with the purpose of disclosing the changes in clothing towards Westernization.

Keywords: Ottoman Men's Fashion, Clothing, Westernization, Clothing Reform

¹ Bu çalışma CIEPO 18, International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (Zagreb, Hırvatistan) Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Giyim Endüstrisi ve Moda Tasarımı Eğitimi Bölümü

1. Giriş

İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan giyim, çoğu zaman toplumun kültürel yapısının etkisiyle temel ihtiyaç olmanın ötesinde anlamlar kazanmıştır. Giyim aynı zamanda kişisel bir dış vurum aracı olarak bireylerin ve toplumun yapısı hakkında bilgiler ve mesajlar vermesi açısından önemlidir.

Her toplumun kendine özgü giyim kuşam anlayışı vardır. Giyim anlayışının moda olarak yayılabilmesi sistemli bir yönlendirilme gerektirir. Günün şartları ve yenilik arayışı modayı destekler. Ancak bu olgu, her zaman toplumun istekleri doğrultusunda gerçekleşmez ve siyasi otoriteler, toplumun kültürel yapısı veya hazır bulunuşluluğu vb. gibi pek çok etken tarafından yönlendirilir (Özer, 2002: 154).

Moda ile birlikte başlayan yoğun tüketim ve gösterişin etkisi ile giyinişler arasında ayrımlar da yok olmaya başlar. Varlıkla birlikte gelen kent giyimi giderek ortak modaların oluşmasını sağlar. Batılılaşma veya modernleşme zorunluluğunu yaşamış toplumlarda, gelenekselleşmiş yada kabul görmüş giyim veya hakim olan kıyafet biçimleri ile yeni yaratılan tarz arasında fark oluşturma çabasına dayanan her moda tanımının, moda adını hak etmesi için bir değişimin olması şarttır. Osmanlı'nın da bu bağlamda çağdaş toplumsal değişimi ilk olarak ordu da başlamıştır.

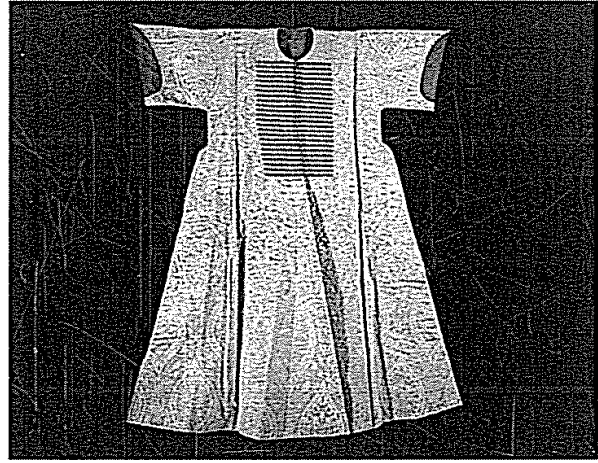
Bu çalışma ile; Osmanlı devletinde 17. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ve 18. ve 19. yy.da etkisini hızla sürdüren radikal değişim sürecindeki modernleşme - Batılılaşma çabalarının, erkek giysi modasına etkilerinin incelenerek, erkek giysilerindeki değişimin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

1.1.Osmanlı erkek giyimi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde insanların değişik özelliklerine göre tanımlanmasında, giyim sistemi çok önemli bir görsel iletişim dili olarak kabul edilmiş ve bu yönde tanımlamalar ve tasarımlar gerçekleştirilmiştir. Bu ilkeler öylesine kesin olarak uygulanmıştır ki, belirlenen tasarım üzerinde herhangi bir şekilde yapılan en küçük bir değişiklik bile hemen uyarılmıştır (Küçükerman 1997: 39). Giyim, toplumunun "etiket" kurallarının bir parçası ve toplumsal hiyerarşinin korunmasındaki temel unsurlardan biri olduğu için, hazırlanışına, tasarım zenginliğine, kumaşın cinsine ve süslemesine önem verilmiştir. Padişahlar tarafından belirli dönemlerde yayınlanan giysilerin renk, biçim, kumaş kalitesi gibi özelliklerini belirten fermanlar bu önemi vurgulamaktadır.

Osmanlı erkeği günlük yaşamlarında altta şalvar, üstte gömlek veya iç entarisi, üzerine kısa kaftan (ceket tarzında) veya uzun kaftan giyerdi. İç entarileri resmi günlerde giyilir; dirsekten bileğe kadar düğmeli, bileği ayarlanabilen uzun kollu olur, üzerine kemha, seraser, kadife, çatma gibi ağır ipeklilerden özenle hazırlanmış kısa kollu kaftan ve en üstte içi kürklü, mücevher düğmeli yere kadar uzun etekli ve kollu, kapanıç adı verilen üst kaftanları giyilirdi. Kumaşlar ayrıca dokumasına katılan altın ve gümüş alaşım

ipek iplik üzerine sarılmış klaptanla zenginleştirilir, bu metal telin kullanımı kumaşa pırıltılı, göz alıcı ve lüks bir görünüm katardı. Kaftanların önleri ya bir sıra aralıkla birit ilik-düğmeyle ya da bedene karşılıklı dikilen ve çaprast denen şeritlerle kapanırdı (Tezcan, 1999:517). Ayaklarına tulumbacı yemeni veya ökçeli, altı kalın köseleli, çivili yemeni adı verilen arkaları basık ayakkabılar giyerlerdi. Burun kısmı sivri kesimli, deriden yapılan, topuk ve yan kısımlarına ip geçirilerek ayak gibi şekil verilen çarık, köylü halk arasında giyilirdi.

Kaftan örnekleri (Anonim 2, 2008)

Üç dört kat, üst üste giyilen kıyafet parçalarından en üste giyilen dışında, içte yer alanlar iç kaftanı, entari, dolama, mintan gibi isimler almaktaydı. 17. yüzyılda İstanbul'da bulunan seyyahlardan Thevenot'un "doliman" yani dolama adı verilen giysiyi tarif edişini Robert Mantran (1991) şöyle aktarır: Tenlerinin üzerine, hem önden hem de arkadan kapalı bir don giymektedirler; gömleklere uzun olup donun üstünden aşağı düşmektedir; gömleğin üstüne topuklara kadar inen, dar kol ağızları olan ve elin sırtını

kaplayan yuvarlak bir kısmı bulunan, doliman (dolama) denilen entarileri giymektedirler. Bu dolamalar, bez, saten, tafta veya çok güzel başka kumaşlardan yapılmaktadır ve kışın pamuklu kumaşla kaplanabilmektedir. Bellerinin etrafına kuşak dolamaktadırlar veya bellerine altın veya gümüş halkaları olan veya üç parmak genişliğinde deri bir kemer sarmaktadırlar. Dolamanın üzerine Ferace giymektedirler. Tournefort tarafından tasvir edilen feraceye çoğu zaman kaftan denilmektedir, bu giysi parçası Türkler'in olanakları olduğunda çok lüks olmasını istedikleri elbisedir: "Bunlar, İngiltere, Fransa, Hollanda yünlü kumaşlarından olup, alacalı, misk rengi, kahverengi veya zeytin yeşilidir ve eskilerin entarileri gibi topuklara kadar inmektedirler".

Osmanlı saray hayatının vazgeçilmez parçası olan "Hil'at (kaftan), padişahın başta sadrazam olmak üzere devlet görevlilerine ve daha alt kademede bulunanlara rütbe aldıkları, bir işe atandıklarında ya da yaptıkları işin beğenildiğini göstermek için giydirdiği değerli kumaştan veya kürkten yapılmış giysidir (Atasoy, Denny vd.,2001).Bunlar (17.yy.da) İstanbul'da bu işte uzmanlaşmış olan ve yalnızca padişahın hesabına çalışan 105 terzi tarafından yapılmaktaydı (Mantran, 1991).

III.Selim (Anonim 1, 2008)

Devlet kethüdası efendi-Teşrifatçı efendi-
Hil'at giyen memurlar (Anonim 1, 2008)

Genellikle padişahlar tarafından giyilen bu giysinin muhtelif isimleri vardır. Bunların tıbyanı nafi denilen ve harpte zırhların üstüne giyilen içi pamukla doldurulmuş kalınca nevileri olduğu gibi, giyenlerin derecelerine göre hasülhas, kuşluk, ala, bala, elvan gibi isimler alanları da vardır (Gönül, 1975). Kaftan bir iletişim aracı olarak da önemliydi. Padişahların yabancı elçilik heyetlerine hediye ettikleri kaftanların sayısı ve kalitesi, heyetlerin görevlerinin iyi veya kötü sonuçlanacağını tahmin edebilmelerini sağlamaktaydı (Nutku,

1995). Kaftan, saray çevresinde ve erkek giyiminde resmi bir nitelik kazanırken, kadınlar tarafından da kullanılan bir giysi olmuştur (Görünür ve Öger, 2006;64).

1.2. Batılılaşma sürecinde Osmanlı erkek giyimi

Kılık ve kıyafete yönelik düzenlemeler, Osmanlı'daki tüm sosyal gruplar arasındaki farklılığı ortaya koymuştur. Aslında bu 15. yüzyılla birlikte daha belirgin hale gelmiş bir durumdur. Daha II. Mehmet zamanında hazırlanan *Kanunname* ile başta Divan-ı Hümayun üyeleri olmak üzere, saray erkanının ve devlet protokolünü oluşturan resmi görevlilerin giyim kuşamlarıyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Gelibolulu, 1997).

Osmanlı sarayında Fatih Sultan Mehmet, hükümdarlığı sırasında asker ve devlet erkanının unvanlarına göre giyinmeye başlanması, Kanuni Sultan Süleyman tarafından da gerçekleştirilmiş ve diğer padişahlar tarafından sürdürülmüştür (Tuchelt ve Nauman 1965: 5). Böylece giyim tarzları ile bir hiyerarşik düzen oluşturulmuştur.

18. Yüzyıl başlarında Pasarofça anlaşmasından sonra III. Ahmet'in Lale Devrinde "Kanuni Teşrifat" ta yeni düzenlemeler yapılarak değiştirilmiştir. Osmanlı sarayı ve devlet adamlarının kıyafetleri en gösterişli şekilde ve sembolik olarak, sınıf ve rütbelere göre sıralanmış ve padişahın şahsında son bulacak şekilde bir düzene sokulmuştur. Bu sıralama huzura kabulde ya da dini merasimlerde protokolü belirlemiş, kıyafetlerin biçimleri, kesim ve renkler, kumaşın kalitesi ve uygunluğu, kürklerin çeşitleri ve başa giyilen sarıklar bu çok uluslu devlet içerisindeki ulusların rütbe, sınıf ve unvanlarını açıkça ortaya koymuştur (Tuchelt ve Nauman 1965: 5).

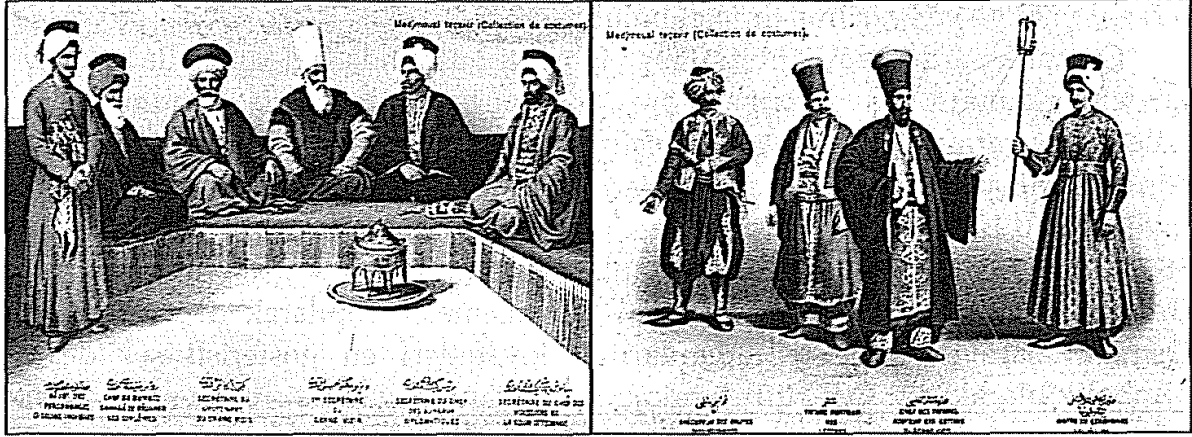

Başçavuş-Ortaçavuş-Kapıcıbaşı-Kul kethüdası
(Anonim 1,2008)

Çuhadar-Silahtar Ağa-Peyk-Solak

Vezer ve daha arkadan gelenler rical atlas ve engilyon gibi kumaşları giyebilirlerdi. Söz konusu durumun korunmasına özen gösterilmiş ve yerleşik uygulamanın aksadığı hallerde resmi uyarılarda bulunulmuştur. Örneğin; Hicri 1229 yılında yapılan bir düzenlemede her sınıfın kendine özgü bir kıyafeti olmasına rağmen, bunun son zamanlarda ihmal edildiğine dikkat çekilmiş, İstanbul halkı başta olmak üzere bilcümle hacedan ve Babiâli mensupları “ırz ve edebden haric kıyafete girüb ve esbabların giyüb gezmeleri ve emri ali ve mugayiri rızayi hazreti cihandari” hareket etmemeleri konusunda uyarılmıştır (Altınay, 1988: 11-29).

Osmanlı Sarayı erkek giysileri (Anonim 2, 2008)

Osmanlı İmparatorluğunda tabakalaşma psikolojisinin ayırt edici özelliklerinden biri de yönetici sınıfın “herkesin kendi yerini bilmesine” verdikleri önem ve bu konuda gösterdikleri özendir. Söz konusu tutum özellikle belli bir meslek grubundan olanların zanaatlarını belirleyen bir işaret taşımaları; ya da belli bir ‘millet’in üyelerinin ayırt edici giysiler içinde dolaşmalarını; ya da alt sınıfların seçkinlerce giyilen kıyafetleri giymemeleri gibi konular üzerinde ısrarla durulması biçiminde ortaya çıkar. Ortaçağ Batı Avrupa’sının da toplumsal özelliklerinden olan bu durumda, merkezi otorite aynı zamanda bir sınıfın bir başka sınıfa özgü statü sembollerini temellük etmesini engelleme işlevini üstlenmiştir (Mardin, 1985: 83).

17. ve 18. yüzyıllardan itibaren Osmanlı sisteminin işleyişi duraklamaya başlamıştır. Dolayısıyla iç ve dış problemlerini çözmede aciz kalan ve bu sırada Avrupa’nın üstünlüğü ele geçirmesi karşısında “paniğe” kapılan Osmanlıda, sistem bozulmaya ve çökmeye başlamıştır. İlmîye teşkilatı, tımar sistemi, adalet sistemi, askerî sistem, yeniçeri ocağı bozulmuştur (Kodaman, 2005: 150). Teknolojide olduğu kadar sanatta da kendini hissettiren Avrupa’nın her şeyiyle Osmanlıya sızmaya başlaması, özellikle kılık kıyafet anlayışındaki modernleşme adı altındaki bu değişiklikler, Osmanlı İmparatorluğunun siyasal ve ekonomik açıdan inişe geçtiği bu döneme rastlamaktadır (Tezcan, 1999:519).

Osmanlı Devletinde askeri alanda ilk olarak modern bir ordu kurma fikri Sultan I. Mahmut (1730-1754) zamanında oluşmuştur. Ancak yeniçeriler

yenilikleri kabul etmeye niyetli olmadığından sık sık ayaklanmışlardır. Daha sonra sultan III. Selim (1789) zamanında orduda reform özelliği taşıyan girişimler yapılmıştır. 18. Yüzyılın ortalarından itibaren muharebe şekillerinin değişmesi ve Osmanlı askeri kıyafetlerinin buna uygun olmaması, yeni kurulan bu ordu için askeri üniformaların değiştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Osmanlı ordusunun kullandığı giysiler genel olarak bugünkü anlamda organize edilmiş bir dokuma sanayinin ürünlerinden oluşan bir "üniforuma" tanımından çok, küçük ve yerel kumaş tezgahlarının geleneksel ürünlerinden oluşmaktaydı. O yüzden Osmanlı ordusundaki askeri giysiler, büyük bir renk ve biçim zenginliği içindeydi. Hatta bu giysiler, askeri fonksiyonlardan çok, bir tür "Görsel Sembol Sistemleri"ne dönüşmekteydi. Askeri giysilere aşırı mesaj yüklenmişti ve sanki birer marka, hatta amblem biçimini almaktaydılar. Bu nedenle III. Selim döneminde batıdaki Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı yeniliklerin ülkede uygulanması hareketleri başlatıldığı zaman, yeniçeri ordusunun mevcut özellikleriyle geliştirilmesinin mümkün olmadığı açıkça görülmüştü (Küçükerman 1997: 41).

III. Selim'in yönelimi özellikle askeri alanda batılılaşma yönündeydi. Osmanlı devletine yeni düzen (Nizam-ı Cedid) getirecek kadar ilgili idi. Bunda kafes hayatı süresince XVI. Louis ile mektuplaşması da etken olmuştu. Hükümdarlığının başlangıcından itibaren çıkardığı fermanlar, onun reformlara duyduğu ilgiyi açığa vurmuştu. Onun en cesaretli, ancak düşüşüne de yol açan projesi , Avrupai tarzda eğitilmiş ve giyimli, embriyon halindeki yeni bir düzenli ordunun kurulmasıydı. Ne var ki yenikliklerden ve Fransız etkisinden korkan ulemanın çoğunluğunun kışkırttığı yeniçerilerin isyanı ile 1807'de tahttan indirildi (Davison, 2005, Howard, 1951).

III. Selim döneminde 1790'lı yıllarda "Yeniçeri Ocağı" yerine kurulan "Nizam-ı Cedid Askeri " (Küçükerman, 1997 : 40)

Nizamı cedidin ilk oluşumunda III. Selim doğrudan Avrupa ordularının setre pantolonunu almaktansa, en eski yeniçeri kıyafetlerinden 18. yy. sonu Avrupa kıyafetlerine en yakın olanını almayı tercih etmiştir. Bu kıyafete göre başlarına bostancıların börkü gibi yatırmalı kırmızı börk, sırtlarına önü sık sarı düğmeli gömleğimsi kısa bir ceket, bacaklarına sıkma denilen, bol, baldır tarafları içten kopçalanır bir potur giyerler, bellerine hamaili ve sarı tokalı beyaz bir kemer, kemerin sol tarafındaki çengele de bir nefer kılıcı takarlardı. Ayaklarına kırmızı yemeni giyerlerdi (Sevin, 1990: 113).

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez, "üniform" olan bir askeri giyim tasarlama girişimi kararı alınmıştır. Ancak bu "üniform" giysinin tasarımı için gereken standartlardaki değişik kumaşları sağlamak ise daha büyük bir sorun olarak ortaya çıkmıştı. Çünkü eski giyim sistemi, imparatorluğun her yöresindeki yerel dokuma atölyelerinin, geleneksel kimliğini taşıyan kumaşlarıyla kolayca sağlanabiliyordu. Üstelik böylece hem o bölgedeki genel üretim canlı tutuluyor, hem de özel bir dokuma sanayi kurmaya gerek kalmıyordu. (Küçükerman 1997: 41).

Batılılaşma yolunda ilk kıyafet inkılabını yapan padişah II. Sultan Mahmut (1808- 1839) olmuştur (Koçu, 1965:27). 1808'de tahta çıkan II. Mahmut reformları için uygun zamanın gelmesini beklemiş, 14 haziran 1826'da orduya Avrupa tarzında yeni üniformalarını giydirerek birçok olaya neden olacak ve yeniçerileri ortadan kaldıracak reformunu gerçekleştirmiştir. Asakir-i Mansure-i Muhammediye adını almış olan bu birlikler, yeni Batı etkilerinin girmesinin önünü açmış oldu (Davison, 2005, Howard, 1951).

19. yüzyıl Osmanlı modernleşme hareketi Müslim ve gayri Müslim cemaatler arasında eşitlik ilkesini yaşama geçirme mücadelesi verirken, diğer alanlarda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda bir serbesti getirmiştir. Söz konusu durum, o güne kadar belli çevrelerde eleştirilere muhatap olan Batılı tarzda giyime karşı devletin tutumunda değişikliğe yol açmıştır. Nizam-ı Cedid askerlerinin ya da II. Mahmut dönemindeki kılık kıyafet tercihlerinin halk katında tepkiyle karşılaşması, kamuoyunda kabul gören kimi ananevi yaşam kalıplarının değişimine karşı gösterilen ihtiyatın bir yansımasıydı (Uzunçarşılı,1954; 223-230-235). Bunun pratik bir yararı olmadığına inanan halk arasından yükselen tepkiler dinsel gerekçelerle çerçeveslendiriliyordu. Ancak gerek II. Mahmut'un gerekse Abdülmecit'in Batılı kıyafeti benimsemeleri zihniyet değişiminin dışa yansıyan yönüne işaret ediyordu (Koloğlu,1993:76-77).

Bu gelişme iki açıdan önemliydi. Her şeyden önce değişimin yaşandığı bir dünyada, klasik dönemde bile yerleşik uygulama haline getirilmemiş olan müslim gayri müslim arasındaki kılık kıyafet ayırımına artık yer olmadığı açıkça ortaya konuyordu. İkinci olarak ise modernleşmeyle birlikte türdeş bir toplum yaratma sonucunda benzer yaşam koşulları oluşmaya başlıyordu. Geleneksel toplumda bölgeden bölgeye, kentten kente farklılıklar gösteren giyim kuşam ve serpuş biçimleri modernleşmeyle birlikte basit ve işlevsel bir "giyim uygarlığına dönüşüyordu." (Oktay, 2003: 240).

Toplumsal değişim ve hareketlilik, birçok konuda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda da devletin kontrolünü sarstı. Nihayet Sultan II. Mahmut 1829'da bu sürecin göstergesi olarak bir dizi karar aldı ve kılık kıyafete dayalı tüm eski toplumsal işaretleri kaldırdı. Yeni düzenlemeyle tüm devlet görevlilerinin fes giymesi zorunlu tutuldu. Kapıkullarının dış görünümü aynı olurken, farklı fes ve sarıklar ortadan kalktı (Efendi, 1999: 425). "1829 düzenlemesi, dini kimliklere veya diğer grup kimliklerine bakmaksızın bütün Osmanlı tebaası arasında eşitliği tesis etmeyi amaçlayan 1839 ve 1856 fermanlarının habercisi oldu." (Quataert, 2003: 221).

II. Sultan Mahmut dönemindeki kıyafet değişikliğinde pantolon önce askeri giyim olarak kabul edilmiş, daha sonra memurlara da giydirilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan, üst kısmı pantolondan geniş, ama şalvardan dar olan "Elifi" denilen şalvar türü ise "ulema" sınıfının giyimi olarak sürdürülmüştür. Elifi şalvar, yangın tulumbacılarının giysisi olarak kullanıldığında "yarım Fransız pantolon" ismini almıştır (Küçükerman 1997: 41).

II. Mahmut, reformlarının kalıcılığını sağlamak ve yeni Osmanlı imajını benimsetmek için kendisi örnek olmuş, lacivert ceketi, püsküllü fesi ve şeritli beyaz pantolonu ile kendi boy resimlerini ve portrelerini yaptırarak bunları devlet dairelerine astırmıştır. Ayrıca kurduğu yeni ordu "Asakir-i Mansure-i Muhammediye'yi" Francois Dubois'ya (1790-1871) resimletmesi, II. Mahmut'un reformlarının kalıcılığını ve tescilini istediği konusunda önemli bir kanıttır (Germaner ve İnankur, 2002: 89).

Zihni Paşa, Meclis-i Ayan Azası

Mahmud Şevket Paşa, Sadrazam ve Hariciye Nazırı

Yusuf İzzeddin Efendi, vali-i uhde-i saltanat

Zihni Paşa,
Meclis-i Ayan Azası

Mahmud Şevket Paşa
Sadrazam ve Hariciye Nazırı

Yusuf İzzeddin Efendi
vali-i uhde-i saltanat

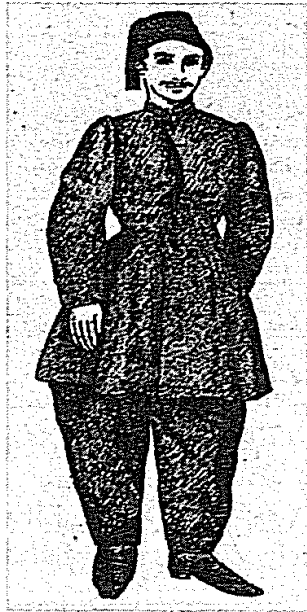
Ordu kıyafetlerinin batılılaşması, sultanların da batılı komutanlar gibi üniformalar giymelerini gerektirmiştir. Daima siyah , lacivert gibi koyu renklerde dikilen takım elbiseler, yanları şeritli pantolonlar, çift sıra düğmeli

önleri, kol kapakları ve yakaları sarı ve beyaz parlak ipliklerle ağır ve yoğun işlemler yapılmış ceketler giymişler ve başa da fes yerine sarık giymişlerdir (Tezcan, 1999:520). Böylece Osmanlının 400 yıl süren giyim anlayışında önemli ve radikal değişim süreci başlamıştır.

II. Mahmut Avrupalı kıyafetini Askere giydirmiş ancak sivil memurları, özellikle küçük memurları bu konuda serbest bırakmıştır. Kırım harbi Başlayınca Abdülmecid bütün küçük memurları da setire- pantolon giymeye mecbur tutmuştur. Ancak pantolonla dışarı çıkmayı iç donu ile dışarı çıkmakla aynı kabul eden halkın pantolonu kabullenmesi oldukça zor olmuştur. 1874'de İtalyan yazar Edmondo de Amicis "her yıl binlerce şalvar düşüyor ve bacaklara binlerce pantolon çekiliyor...." diye yazarak pantolonun kullanımının artarak devam ettiğinden bahsetmiştir (Koçu,1965:187).

II. Mahmud'un askeri alanlarda yapmış olduğu reformlardan sonra, genellikle yüzeysel ve dış görünüşle sınırlı kalan pek çok konuda batı taklit edilmiştir (Davison, 2005: 29). Askeri kıyafetlerde görülen Avrupalı tarz toplumun diğer kesimlerinde görülmekte gecikmemiş, devlet memurları ve İstanbul halkı kısa sürede baştaki sarığı bırakmış setre- pantolonu tercih etmiştir (Özer, 2002: 154).

"Setre" veya "setri" terimi Avrupa kesimi ceket karşılığı olarak kullanılmış, takım (kostüm) karşılığı olarak ta "setire-pantolon" kullanılmıştır. Şemseddin Sami "Kaamusu Türki'de" Makamı resmi de giyilen, düz yakalı ve önü ilikli çuha libas olarak tanımlamıştır (Koçu, 1965:204).

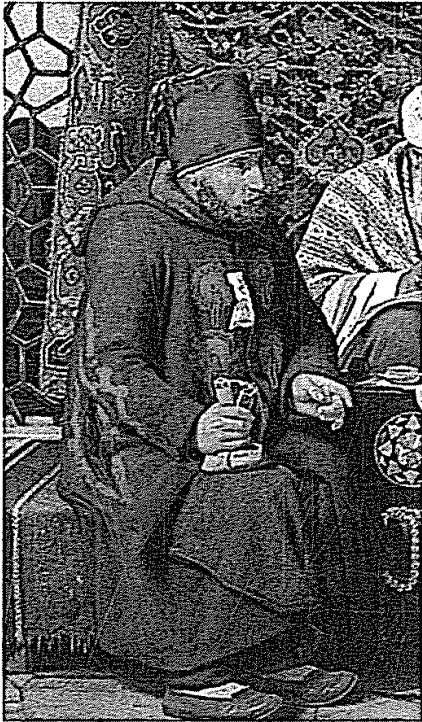
İstanbullu (setire -Pantolon)

Redingot (Koçu, 1965:197-205)

Askeri giysi olan setire - pantolon modası halk arasında da yayılmaya başlayınca İstanbul terzileri alaturka bir setire modeli olan "İstanbulini" icat etmişlerdi. İki parmak genişliğinde düz ve dik yakası olan İstanbulinlerin yakaları, kirlendikçe değiştirilmek üzere hazırlanmış ikinci bir yaka ile kullanılırdı. Bu dik yakanın dışarıdan ancak 1-2 mm'lik bir kısmı görünürdü. Yaka önden iliklenmez fakat yakanın hemen altından İstanbulinin ilk düğmesi başlardı. Eteği tıpkı redingot gibi dizkapağına kadar uzar ve tek sıra bele kadar 5-6 düğme ile iliklenip kapanırdı (Koçu, 1965: 134). II. Abdülhamit döneminde, İstanbulin yerine diz kapağının altına kadar uzanan geniş etekli, arkası yırtmaçlı alafranga bir ceket olan redingot giyilmeye başlanmış, yakası kolalı frenk gömleği, boyun bağı, yelek ve redingotla aynı kumaştan pantolon beylerin yeni modası olmuştur.

Avrupa kesimi ceket ve pantolondan oluşan bu giysiyi yakasına boyun bağı bağlanarak kullanılan frenk gömlekleri tamamlardı. Tanzimatın ilanından sonra getirilen kıyafet yasaklamaları sonrasında kullanılmaya başlanan bu gömleklerin ilk örneklerinde, kolalı takma yaka ve manşetler kullanılmış, göğüs kısımları da ayrıca kolalanmıştır. Doğunun rahat giysilerine alışkın olan müslüman Türklerin, namaz vaktinde abdest almalarında kullanım açısından sıkıntı oluşturduğu için, halk arasında yayılması çok ağır olmuştur. Ceket pantolonun çok yoğun olduğu dönemlerde bile esnaf tabakası frenk gömleğine hiç ısınmamış, frenk gömleği yerine ceket ve yelek, altına mintan giyerek boyun bağı da kullanmamışlardır (Koçu, 1965).

Avniyeli bir Osmanlı erkeği

Makfartan

Gençler setire pantolon, redingot gibi giysilerin giyilmesindeki gerekleri kolayca kavramalarına rağmen, yaşlılar için kolalı gömlek içine girmek, boğazına kaskatı kolalı yakayı takmak, onun üstüne boyun bağına bağlamak kolay alışılır bir şey değildi. Sarayda resmi kabullerde, yabancıların da bulunduğu toplantılarda, çoğu yaşlı olan devlet erkanı ile yüksek memurlar redingot içinde azap ve işkence çekeceklerinden, bir kıyafet uyumsuzluğu ile garipsenecekleri düşünülerek, sivil memurlara resmi giysi olarak, kolalı gömlek ve kravata gerek duyulmayan önü tamamen kapalı, İstanbulun giydirilmiştir (Koçu, 1965: 134).

Üst giysi olarak devetüyü ve siyah çuhadan yapılmış kukuletalı yağmurluk olan avniye Sultan Abdülaziz (1861-1876) zamanında alafrangalığa düşkün olmayanlar tarafından çok yaygın şekilde elli yıl giyilmiştir (Koçu, 1965:18).

Önden düğmeli, kolsuz fakat kolları örtmek için bele kadar pelerinli palto olan makfartan, 19. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'ya gidip gelen alafrangalılık düşkünü pek az kişi tarafından giyilmiştir. Halk üstlüğü olarak yayılmamıştır (Koçu, 1965: 169).

1873'te Osman Hamdi Bey ve Marie de Launey tarafından hazırlanan ve Viyana'da halka sunulan "Elbise-i Osmaniye" adlı fotoğraf sergisi geleneksel kıyafetten Avrupa modasına geçişe ışık tutmaktadır. 19. yüzyılda Tanzimat reformları ve 1876 (1293) tarihli ilk Anayasa (Kanun-i Esasi); Avrupa ülkeleriyle sürekli ticaret, eğitim ve toplumsal ilişkiler içinde olan Osmanlı toplumundaki kıyafetlerin uğradığı değişimleri yasal bir çerçeve içine oturtmaktadır (Anonim).

Tanzimattan itibaren Osmanlı aydını hem askeri hem teknik alanlarda batılılar tarafından artık dikkate alınacak bir taraflarının olmadığını idrak etmiş, batı karşısında görünme, onların dünyasında onların gücü ve değeri ile varılmaya çalışmanın şartlarını tartışmaya başlamışlardır. Bu iki kavram çerçevesinde batıyı görenler ve batıya görünmek isteyenler farklı tavırlar sergilemişlerdir (Barbarosoğlu, 2004:183).

Tanzimat fermanıyla birlikte ivme kazanan batılılaşma, toplumsal ve kamusal alanı kuşatırken yeni bir insan profilini resmediyordu. Bunun en tipik anlatımına 1874'te İstanbul'a gelmiş olan İtalyan seyyah Edmondo de Amicis'in anılarında rastlanmaktadır. Yazara göre eski Türkiye ile yeni arasındaki mücadelenin bütün safhaları kıyafetlerin gösterdiği çeşitlilikle olduğu gibi meydana çıkmaktaydı. Alışkanlıklarından dönemeyen Türk, sarık, kaftan ve sarı sahtiyandan yapılmış ananevi ayakkabıları tercih ederken, Tanzimatçı Türk, çenesine kadar düğmeli uzun siyah bir İstanbulun, koyu renk sübyeli bir pantolon giyiyordu. Bu konuda en cüretkar tavrı sergileyen Genç Türkler ise önü açık bir setire, açık renk pantolon giyerek, küçük zarif kravatlar takıyordu. İtalyan seyyahın ifadesiyle biriyle öteki, kaftan giyenle İstanbulun giyenler arasındaki uçurum açıkça görülüyordu (Amicis, 1986: 123).

Tanzimat döneminde kamuda çalışanlar için rütbeye göre sıрма kalınlığı, farklı resmi üniformalar, diğer zamanlarda ise İstanbulun denilen siyah

ve sade ceketler kabul edilmişti. II. Meşrutiyet 'te bunun yerini kalpak ve arkası yırtmaçlı ceket olan jaketatay modası almıştır. Tanzimat ile birlikte girilen özgürlük havası, başta asker üniforması olmak üzere herkesi her çeşit kıyafeti giymede serbest bırakmış gözükmemektedir (Sakaoğlu, 1987:295).

Osmanlı imparatorluğunda giyimde statüyü temsil eden bir unsur özellikle başlıktır. Bu bakımdan II. Mahmut'un fes giyme mecburiyetini şart koşması Müslüman vatandaşların gayri Müslimler ile aynı statüde görülmesi olarak algılanmış ve bu bakımdan fesin kabul edilmesinde güçlüklerle karşılaşmıştır (Barbarosoğlu, 2004: 73).

Cemaatlerin kılık kıyafetlerinde Tanzimat sonrasında dikkat çeken yön, ayrımcılığın terk edilerek ortak semboller üzerinde ittifad-ı Osmani anlayışını yaşama geçirme düşüncesinin hakim olmasıdır. Milliyetçilik düşüncesinin çok uluslu imparatorlukların kâbusu haline geldiği 19. yüzyılda, fesin Osmanlı ruhunu yansıtacak ortak bir sembol olarak yaygınlaşması, bir anlamda çok uluslu imparatorluğun, Osmanlıcılık anlayışının aradaki her türlü farkı gölgeleyen adeta örten simgesel bir ifadesiydi. Devletin ayrımcılığı kaldırma konusundaki girişimleri, karşı çıkanlar olduğu kadar bir çokları tarafından da memnuniyetle karşılandı. Fes redingot ve pantolon devlet görevlisi sınıfların yeni üniforması haline geldi (Tezcan, 1995: 416).

Fas kökenli kırmızı bir başlık olan fes sarık yerine, ulema sınıfı dışındaki bütün memurlara zorunlu tutuldu. Yine bunun gibi, fesle birlikte Osmanlı bürokrasisini tek biçimli hale getiren İstanbulun (Siyah redingot) giyme zorunluluğu getirildi. Fes, istanbulin ve yeni düzenlemeler, yavaş yavaş batılılaşmış bir bürokrasinin görünürdeki işaretleriydi (Davison, 2005: 29).

Osmanlı döneminde 19. yüzyıl reformlarıyla başlayan kültür modelinin siyasal boyutunun önemli farklılıkları aşikârdır. Batı dünyası ile sürekli doğrudan temas içinde olması öngörülen, reform ve değişimi simgeleyen Osmanlı seçkin erkeğinin, Avrupalı kılığını bir fes veya sonra bir kalpak ile bütünleştirmesi, batı kültür formlarının kullanımında Osmanlı Türk modelinin eklektik model olma özelliğini sergilemektedir. O dönem ileri gelenlerinin fotoğraflarında görülebileceği gibi bu modern Osmanlı, dış dünyaya kendisini "tam bir batılı" olarak göstermek istememektedir (Esenbel,2000; 32).

Fes, onun farklı hanedan kimliğini simgelemekte, kıyafetse Osmanlı reformcularının çeşitli yeni düzenleme ve reformlarla imparatorluğu kendi mevcut siyasası içinde, kendi yerli karakterini koruyarak güçlendirme isteklerini yansıtmaktadır. Fes tecrübesi, Osmanlı çağdaş bireyinin kamusal imajının, "tam

bir Osmanlı" ve "tam bir batılı" unsurları arasında bir gidiş gelişin görünürdeki esnekliğinden farklı olduğunu göstermektedir. Çağdaş Osmanlı bireyi, bu yerli ve batılı ikilemini yeni bir karışıma tabi tutup, özünde pek esnek olmayan, "tutarlı" görünümlü, tek bir kültür eklektisizmi yaratmıştır. Osmanlı hanedanı ve bürokrat asker seçkinleri, batı kültürünü kabul etmekle beraber, bu kültürü aşırı giden bir batılılaşma tecrübesinin parçası olarak görmemektedirler (Esenbel, 2000 ;32).

İsmail Galip.

Halil Edhem

Osman Hamdi Bey

Tanzimat döneminin Osmanlı sultanı Artık ne kadar Topkapı sarayı yerine Avrupa tarzında ekletik bir sarayda yaşasa da, giysileri, tavırları ve beğenisiyle giderek batılılaşsa da Avrupalı ressamın gözünde ilginçliğini korumuştur. Bu yüzden tüm 19. yüzyıl boyunca batıların gözünde "halife-sultan" kimliği ile oryantalist bir anlam taşımayı sürdürmüştür (Germaner ve İnankur, 1989: 85). Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan Amel-i Bende-i Pavlo Verona imzalı, sultanın mahiyeti ile kılıç alayından dönüşünü konu alan tabloda II.Abdülmecit ve Mahiyeti resmedilmiştir. İlk kez yeni kıyafetiyle kılıç alayına çıkan padişah Abdülmecit olmuştur (Germaner ve İnankur, 1989: 140). Resimde Genç Padişahın başında beyaz tuğlu kırmızı fes, üzerinde mavi metal düğmeli dik yakalı ve yakalarının üzeri işlemeli ceket ile beyaz pantolondan oluşan üniforma ve onun üzerine giydiği siyah renkli bir harmani ile beyaz bir at üzerinde gösterilmiştir. Bu resimde dikkati çeken nokta, askeri personelin üzerindeki giysilerinde batılılaşma yönünde değişimin gerçekleştiği, ancak ulema sınıfına mensup kişilerin üzerindeki Osmanlı kıyafetlerinin varlığı bu kişilerce geleneksel yapının korunduğunu kanıtlamaktadır.

Sultan Abdülmecid

II. Abdülmecid'in Mahiyeti ile Eyüp'ten
Kılıç Alayı Dönüşü (Pavlo Verona)
1839 sonrası TSM. Arşivi

Batılılaşma denilen gelişme genelde yüzeysel kalmış derinlere inememiştir. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde İstanbul efendisi, istanbulin ve fesi ile tuhaf bir Doğu- Batı karışımıydı. Fransızcası bir hayli kötü idi. Bazı efendiler, batı usullerini başkentin en Avrupai Senti olan Pera (Beyoğlu) lavantenleriyle kurdukları ilişkilerden alıyorlardı (Davison, 2005: 34).

Daha önce yabancılar ve levantenler arasında yaygın olan Beyoğlu'ndaki salon danslarına Tanzimat'tan sonra bazı Türk erkekleri de katılmaya başlamıştır. Bu balolarda, "boston, vals, kadril, lansiye, polka, vansetep, şimi" dansları icra edilmiştir (Çıkla 2004: 229).

Bu yeni eğlence ortamlarında, özellikle Batı kökenli edebi yayınlarda, tiyatro oyunlarında, opera ve operetlerde, moda dergi ve kataloglarında görüldüğü/ moda olduğu üzere, üzerlerinde setre ve ceket, frenk gömleği, kravat, redingot, pardesü, ellerinde eldiven, şemsiye, baston, gözlerinde gözlük/tek gözlük ayaklarında iskarpin ile erkekler boy göstermeye, kadınlar ise yaşmak, ferace, yeldirme, çarşaf, peçe yerine manto, pelerin, kürk, korse, eldiven, el çantası gibi giysi ve aksesuarları kullanmaya başlamışlardır (Özdemir, 2007).

Kendisine örnek olarak Batı'yı seçmiş olan modernleşme projesi, batılı gibi giyinen, dans eden, batılı sosyallik ve yaşam tarzını benimseyen, batılı özneyi yaratmayı hedefliyordu. Bu özne Pera'da mevcuttu. İronik bir şekilde Pera ve özellikle onun kozmopolit dokusu bu projeden dışlanırken, toplumsal yaşamın modernleşmesi de Pera sosyalliklerinin Pera sınırları dışına taşmasıyla gerçekleşti (Yumul 2007: 3).

Pera birbirlerine yabancı veya yarı yabancı insanların karşılaşip sohbet ettikleri, bilgi ve fikir paylaştıkları, enformel etkileşim fırsatlarını sunan bir kamusal sahne olduğu kadar, sosyal kulüpler gibi gönüllü kurumlar yoluyla daha örgütlü bir iletişimin olanaklarını da sunuyordu. Caddede yeni açılan dükkânlar, bonmarşeler ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren levanten ve gayrimüslimlerin sahip oldukları bu dükkânların vitrin düzenlemesine önem vermeleri, Pera dışından da oldukça yüksek sayıda insanı alışveriş için olmasa da sadece vitrinlere bakmak ve piyasa yapmak için buraya çekiyordu. Bu, gündelik yaşamı dönüştüren bir sürecin başlangıcıydı; Ekrem Işın'ın sözleriyle, Osmanlı insanına zamanı geleneksel mekânların dışında geçirme olanağı tanıyan bir şeydi (Yumul,2007).

19. yüzyılın sonuna gelindiğinde bürokrasi içinde batılı kılık kıyafet yerleşmişti. Kırım Harbi sırasında halkın diline yerleşecek olan 'Kâtibim' türküsündeki setresi uzun eteğine çamur bulaşmış katip portresi bu türden bir katipti. İmparatorluk ve bilhassa başkentte yaşayan kadınların kıyafetlerine dair çeşitli defalar düzenlemeler yapan Sultan Abdülhamit'in doğum günü nedeniyle 1893'te Paris'te *Cafe Turc*'de düzenlenen balonun davetiyesinde, fes giymenin zorunluluk olarak belirtilmiş olması, 1896'da Bulgaristan prensi Ferdinand'ın padişahı ziyaret etmek istediğinde, kendisine fes giyme zorunluluğunun hatırlatılması konunun resmiyet kazandığını göstermesi kadar, zihniyet değişiminin de en bariz işaretiydi (Koloğlu, 1978: 54-55).

Osmanlı İmparatorluğunda modanın etkisini göstermeye başlaması, teknik üstünlüğün zevk ve kültürden sonraya ertelenmesiyle ortaya çıkmıştır. Modanın yukarıdan aşağıya doğru devam eden taklit özelliği, Osmanlı cemiyetinde de batılılaşmanın Saraydan daha aşağı tabakalara devam eden taklide dayalı giyim kuşam ve hayat tarzı, tutunma ve barınma imkanlarını hazır olarak bulmuştur. Tanzimat ile başlayıp Meşrutiyet dönemlerinde hız kazanmış olan Avrupa modalarına uyma, bir toplumun kendine ait bir giyinme kültürünü bırakarak başak bir topluma benzeme çabaları tartışmalara neden olmuştur.

Pek çok yayında (Eylül, Genç Kız Kalbi, Sefile, Mai ve Siyah, Kırık Hayatlar vb. romanlar, gazete, dergilerde) ve eserde alafranga yaşamın tükettiği kişilerin acıklı hikâyesi anlatılmıştır. Diğer yandan, çeviri, uyarlama ve telif roman, tiyatro türünden eserlerle gazete ve dergilerdeki çeşitli yayınlarla (tefrika roman, haber, fıkra vb.) batı tarzı eğlence dünyasına ait, olumsuz sonuçlar doğuran oyun ve alışkanlıkların Osmanlı toplumuna tanıtılması da sağlanmıştır (Özdemir, 2007, 20). Genellikle aşağılanmış bir kişi olan alafranga efendi (batılılaşmış efendi) eğitimiyle doğu- batı unsurlarını bir arada özümseyememiş olması sebebi ile kanı ile olmasa bile görünüşüyle levanten bir kişi olarak tanımlanmıştır (Palgrave, 1872:14, Davison, 2005: 35).

İstanbulini de, Redingotu da, kolalı gömleği de giyenler, üst sınıfların giyinme üslubu ve yöntemi de çeşitli etmenlere bağlı olarak değişmekteydi. Ancak Osmanlılar son dönemdeki fesleriyle olsun başak kılık kıyafet özellikleri

ile olsun taklit ettikleri batıya bir farklılığı korumakta kararlıydılar (Özer, 2002:154).

Modern, Batı'lı tarzdaki yapılanmaya geçmek için 18.yy'dan itibaren reform hareketleri ile yönünü Batı'ya çevirmiş olan Osmanlının, diğer alanlarda olduğu gibi giyim kuşamda da modernleşme çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu tam anlamıyla Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleri ile başarıya ulaşmıştır. Kıyafet devrimi ile Batı tek ölçü olmuş ve buna uymayan giyim tarzları yasaklanmıştır.

Sonuç

Modanın yukarıdan aşağıya doğru devam eden taklit özelliği, Osmanlı'da da batılılaşmanın Saraydan daha aşağı tabakalara doğru yayılmasını sağlamış, taklide dayalı giyim kuşam ve hayat tarzı, tutunma ve barınma imkanlarını hazır olarak bulmuştur. Tanzimat ile başlayıp Meşrutiyet dönemlerinde hız kazanmış olan Avrupa modalarına uyma, bir toplumun kendine ait bir giyinme kültürünü bırakarak başak bir topluma benzeme çabaları tartışmalara neden olmuştur.

19. yüzyılda Tanzimat reformları ve 1876 (1293) tarihli ilk Anayasa (Kanun-i Esasi); Avrupa ülkeleriyle sürekli ticaret, eğitim ve toplumsal ilişkiler içinde olan Osmanlı toplumundaki kıyafetlerin uğradığı değişimleri yasal bir çerçeveye içine oturtmuştur.

Osmanlıda batılılaşma ve modernleşme çabaları ile başlayan süreçte giyim kuşamla ilgili reformlar ilk olarak ordu da başlamış, devlet görevlilerince ve daha sonra sivil halk tarafından uygulanmıştır. Bu reformlar devlet tarafından uyulması zorunlu kurallar olduğu için, gerek askeri gerekse sivil hayatta zaman zaman zaman direniş süreci yaşanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun reform sürecinde giyim, toplumunun "etiket" kurallarının bir parçası, çok önemli bir görsel iletişim dili ve toplumsal hiyerarşinin korunmasındaki temel unsurlardan biri olarak görüldüğü için bu yönde tanımlamalar ve tasarımlar gerçekleştirilmiştir. Batılılaşma yolunda ilk kıyafet inkılabını yapan padişah II. Sultan Mahmut, ilk kez, "üniform" olan bir askeri giyim tasarlama girişimi kararı almış, ordu kıyafetlerinin batılılaşması, sultanların da batılı komutanlar gibi üniformalar giymelerini gerektirmiş, yeni düzenlemelerle tüm devlet görevlilerinin fes giymesi zorunlu tutmuştur.

Askeri kıyafetlerde görülen Avrupai tarz toplumun diğer kesimlerinde görülmekte gecikmemiş, devlet memurları ve İstanbul halkı kısa sürede baştaki sarığı bırakmış setre- pantolonu tercih etmiştir. Askeri giysi olan setire - pantolon modası halk arasında da yayılmaya başlayınca İstanbul terzileri alaturka bir setire modeli olan "istanbulini" icat etmiştir. II. Abdülhamit döneminde, istanbulin yerine diz kapağının altına kadar uzanan geniş etekli, arkası yırtmaçlı alafrağa bir ceket olan redingot giyilmeye başlanmış, yakası kolalı frenk gömleği, boyun bağı, yelek ve redingotla aynı kumaştan pantolon beylerin yeni modası olmuştur.

Avrupa kesimi ceket, pantolon, frenk gömleği ve boyun bağından oluşan bu giysiyi, doğunun rahat giyim tarzına alışkın olan Türk erkeklerinin giymek istememesi, halk arasında yayılmasını ağırlaştırmıştır. Ceket pantolonun çok yoğun olduğu dönemlerde bile esnaf tabakası frenk gömleğine hiç ısınmamış, frenk gömleği yerine ceket ve yelek, altına mintan giyerek boyun bağı da kullanmamışlardır. Osmanlı seçkin erkeğinin, Avrupalı kılığını bir fes veya sonra bir kalpak ile bütünleştirmesi, dış dünyaya kendisini "tam bir batılı" olarak göstermek istememesinden kaynaklanmaktadır.

19. yüzyıl Osmanlı modernleşme hareketi Müslim ve gayri Müslim cemaatler arasında eşitlik ilkesini yaşama geçirme mücadelesi verirken, diğer alanlarda olduğu gibi kılık kıyafet konusunda bir serbesti getirmiştir. Söz konusu durum, o güne kadar belli çevrelerde eleştirilere muhatap olan Batılı tarzda giyime karşı devletin tutumunda değişikliğe yol açmıştır. Nizam-ı Cedid askerlerinin ya da II. Mahmut dönemindeki kılık kıyafet tercihlerinin halk katında tepkiyle karşılaşması, kamuoyunda kabul gören kimi ananevi yaşam kalıplarının değişimine karşı gösterilen ihtiyatın bir yansıması olarak görülmüştür.

Osmanlılar son dönemdeki fesleri ve kılık kıyafet özellikleri ile taklit ettikleri Batı'ya karşı bir farklılığı korumakta kararlılık göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün kıyafet devriminden sonra batı tek ölçü olmuş, giyim- kuşam zorunlu olarak politik bir anlam kazanmıştır. Modern toplum olma batılılaşmayı, batılılaşma ise laik olmayı gerekli kılmıştır. Toplumun kültür yapısı korunarak, sürekli yenilenen ve dinamik bir çerçeve sunan Avrupa modası takip edilmiştir.

Kaynaklar

- ALTINAY, A., R., 1988, "*Onüçüncü Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı 1786-1882*", Enderun Yayınları, 2 Baskı, İstanbul.
- AMICIS, E., 1986, "*İstanbul*" (Çev. Beynun Akyavaş), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- ANONİM 1, 2008, "Osmanlı Giysileri" <http://www.osmanlisanati.com>
- ANONİM 2, 2008, "Osmanlı Kıyafetleri", <http://www.hossohbet.com/forum/turk-tarihi/29640-osmanli-kiyafetleri.html>
- ANONİM 3, 2008, "Osmanlı Giysileri", <http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/II>.
- ATASOY, N., DENNY, W. B., MACKİE, L. W. ve TEZCAN, H., 2001, "*İpek*", Türk Ekonomi Bankası Yayını, İstanbul.
- BARBAROSOĞLU, F., 2004, "*Moda ve Zihniyet*", İz Yayıncılık, İstanbul
- ÇIKLA, S., 2004, "*Roman ve Gerçeklik Bağlamında Kültür Değişimleri ve Servet-i Fünûn Romanı*", Akçağ Yayınları, Ankara
- DAVİSON, H. R., 2005, "*Osmanlı İmparatorluğunda reform, 1856-1876*", (1963) Çev: Osman Akınbay), Agora kitaplığı, İstanbul.
- EFENDİ, A., L., 1999, "*Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*", Yapı Kredi Yayınları, 2. Cilt (Yay. Haz. Tamer Erdoğan-Yücel Demirel), İstanbul.
- ESENBEL, S., 2000, "*Türk ve Japon Modernleşmesi: 'Uygarlık süreci' kavramı açısından bir mukayese*", Toplum ve Bilim, sayı: 84, s. 18-36

- GELİBOLULU, M., A., 1997, " *Mevâ'idü'n-nefâis fi Kavâidi'l-mecâlis*", (Türk Tarih Kurumu Yayınları, (Yay. Haz. Mehmet Şeker), Ankara
- GERMANER, S., İNANKUR, Z., 1989, " *Orientalism and Turkey*", (çev. Nigar Alemdar ve Jeremy Salt), İstanbul Turkish Cultural Service Foundation, İstanbul
- GÖNÜL, M., 1975, " *Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Padişah elbiseleri*", Antropoloji, Ankara Üniversitesi Dil tarih ve Coğrafya Fakültesi, 7, 267-295, Ankara
- GÖRÜNÜR, L., ÖGEL, S., 2006, " *Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları*", itüdergisi/b, Sosyal Bilimler, C.3, Sayı. 1, s. 59-68
- HOWARD, A.Reed, 1951, " *The Destruction of the Janissariesby MahmudII in June, 1826*", Princeton Üniversty, Yayınlanmamış Doktora tezi
- KOÇU, R. E., 1967, " *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*", Sümerbank Yayınları, İstanbul
- KODAMAN, B., 2006, " *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çağdaşlaşma Sorunları*", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (Türk Modernleşme Sempozyumu Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 14 Mayıs bildiri olarak sunulmuştur), s. 149-158
- KOLOĞLU, O., 1978, " *İslam'da Başlık*", (Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara
- KURTKAN, A., 1986, " *Genel Sosyoloji*", Filiz Kitabevi, İstanbul KÜÇÜKERMEN, Ö., 1997, " *Türk Giyim Tasarımının Tarihi Kaynakları*", Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, s. 38, s. 74-80
- MANTRAN, R. 1991, " *XVI.-XVII. yüzyılda İstanbul'da gündelik haya*"t, Eren Yayınevi, İstanbul
- MARDİN, Ş., 1991, " *Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye'de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci, Türkiye'de Toplum ve Siyaset*", İletişim Yayınları, s. 67-100, İstanbul
- NUTKU, Ö., 1995, " *Tarihimizden Kültür Manzaraları*", Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- PALGRAVE, William G., 1872, " *Eassy on Eastern Questions*", (1867-72 yıllarındaki makalelerden derlemeler), Londra
- OKTAY, C., 2003, " *Siyaset Bilimi İncelemeleri*", Alfa Yayınevi, İstanbul
- ÖZDEMİR, N., 2007, " *Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence VeYazılı Medya İlişkisi*", Millî Folklor, 2007, Yıl 19, Sayı 73.
- ÖZER, İ., 2006, " *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*", Truva Yayınları, İstanbul
- QUATAERT, D., 2003, " *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*", (Çev. Ayşe Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAKAOĞLU, N., 1987, " *Osmanlı giyim kuşamı ve "Elbise-i Osmaniye"*", Tarih ve Toplum, Kasım, C. 8, Sayı 47, 36-42.
- SEVİN, N., 1990, " *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*", Kültür Bakanlığı yayınları /1195Kültür eserleri dizisi/151, Ankara
- TEZCAN, H., 1995, " *Fes,*" *md. DİA* (TDV. Yayınları) , C. 12, s. 415-416), İstanbul
- TEZCAN, H., 1999, " *16. -17. Yüzyıllarda Osmanlı Sarayında Kadın Modası*", P Dergisi, s. 12, 54-69.
- TUCHELT, K., NAUMANN, R., 1965, " *18. yüzyıl Osmanlı Kıyafetleri ve Cemiyeti*", İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ., H., 1954, " *Asakir-i Mansure'ye Fes Giydirilmesi Hakkında Sadrazam Takriri ve İkinci Mahmut'un Hattı Hümayunu*", Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 18/70: 223-230, AnkaraYUMUL, A., 2007, " *Kamusal İnsanın Prototipi Pera Levantenleri*", http://www.obarsiv.com/pdf/arusyumul_nihal.pdf